

हरियाणा विद्यालय शिक्षा बोर्ड

पाठ्यक्रमस्य अङ्कानां च अध्यायवारविभागः (2026-27)

श्रेणी: - द्वादशी

विषयः - संस्कृतम्

कोडः - 526

सामान्यनिर्देशाः :-

1. सम्पूर्णपाठ्यक्रमस्य आधारे एका वार्षिकी परीक्षा भविष्यति।
2. वार्षिकी परीक्षा 80 अङ्कानां भविष्यति एवञ्च आन्तरिकं मूल्याङ्कनं 20 अङ्कानां भविष्यति।
3. आन्तरिकमूल्याङ्कनस्य कृते निम्नानुसारम् आवधिकं मूल्याङ्कनं भविष्यति :-
 - (i) **6 अङ्कानां कृते** - द्वयोः सैट (SAT) इत्यनयोः पूर्वबोर्डपरीक्षाणाञ्च आयोजनं भविष्यति। तासु परीक्षासु अन्तिमान्तरिकमूल्याङ्कने 4+2=06 अङ्कानां भाराङ्को भविष्यति।
 - (ii) **2 अङ्कयोः कृते** - एका अर्द्धवार्षिकी परीक्षा भविष्यति। यस्याः अन्तिमान्तरिकमूल्याङ्कने 2 अङ्कयोः भाराङ्को भविष्यति।
 - (iii) **2 अङ्कयोः कृते** - शिक्षकाः कक्षा-कक्षयोः सहभागितायाः (CRP) कृते मूल्याङ्कनं करिष्यन्ति एवञ्च अधिकतमौ द्वौ अङ्कौ अन्तिमान्तरिकमूल्याङ्कने दास्यन्ति।
 - (iv) **5 अङ्कानां कृते** - छात्राः परियोजनाकार्यं करिष्यन्ति। यस्य अन्तिमान्तरिकमूल्याङ्कने 05 अङ्कानां भाराङ्को भविष्यति।
 - (v) **5 अङ्कानां कृते** - छात्राणाम् उपस्थितेः अनुसारेण अधिकतमाः 05 अङ्काः प्रदीयन्ते :-

75% तः	80% पर्यन्तम्	= 01 अङ्कः
80% तः उपरि	85% पर्यन्तम्	= 02 अङ्कौ
85% तः उपरि	90% पर्यन्तम्	= 03 अङ्काः
90% तः उपरि	95% पर्यन्तम्	= 04 अङ्काः
95% तः उपरि		= 05 अङ्काः

पाठ्यक्रमस्य संरचना (2026-27)

श्रेणी: - द्वादशी

विषय: - संस्कृतम्

कोड: - 526

क्र. संख्या	आकलनबिन्दवः		अङ्काः	
1.	खण्डः 'क' अपठितावबोधनम् • अपठितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं संस्कृतेन लिखत		10	
2.	खण्डः 'ख' रचनात्मक-कार्यम् • निबन्धमेकमधिकृत्य पञ्चवाक्यानि संस्कृतभाषया लिखत • छन्दाधारितानां प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषया लिखत • अलङ्काराधारितानां प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषया लिखत		5 6 6	
3.	खण्डः 'ग' पठित-अवबोधनम् (पाठ्यपुस्तकम्)			
	पाठसंख्या	पाठानां नामानि	आकलनबिन्दवः	
	1.	विद्ययाऽमृतमश्रुते	• गद्यांशस्य हिन्दीभाषया सप्रसङ्गसरलार्थम् • पद्यांशस्य हिन्दीभाषया सप्रसङ्गसरलार्थम् • द्वयोः सूक्तयोः भावार्थं लिखत अथवा श्लोकस्य अन्वयं मञ्जूषातः उचितपदानि चित्वा पूरयत	4 4
	2.	रघुकौत्ससंवादः	• गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन पूर्णवाक्येन लिखत	4
	3.	बालकौतुकम्	• श्लोकं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन पूर्णवाक्येन लिखत	3
	4.	कर्मगौरवम्	• रेखाङ्कित / स्थूलपदानि आधृत्य कोष्ठकात् प्रश्ननिर्माणकरणम्	3
	5.	शुकनासोपदेशः	• कविपरिचयाधारितानां प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि	4
	6.	सूक्तिसुधा	• रचनापरिचयाधारितानां प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि	4
	7.	विक्रमस्यौदार्यम्		4
	8.	कार्यं वा साधयेयं देहं वा पातयेयम्		4
	9.	दीनबन्धुः श्रीनायारः		4
4.	खण्डः - 'घ' अनुप्रयुक्त-व्याकरणम् • सन्धिः कारकस्य समासस्य च परिभाषां हिन्दीभाषया उदाहरणञ्च संस्कृतभाषया लिखत		6	
5.	खण्डः - 'ङ' बहुविकल्पीयाः प्रश्नाः • पाठाधारित-अभ्यासात् - सन्धिः/ सन्धिच्छेदः, समासः/विग्रहः, प्रत्ययः संयोगः वियोगश्च, उपपदविभक्तिः, पर्यायपदम्, विलोमपदम्, विशेषण-विशेष्यपदम्, उच्चारणस्थानानि		17	
			योगः	80
			आन्तरिक-मूल्याङ्कनम्	20
			सम्पूर्णाङ्काः	100

प्रथमः पाठः - विद्ययाऽमृतमश्रुते

मन्त्राणां सस्वरगानस्य मन्त्राणामर्थानां च भावार्थबोधनम्। अन्वयस्य ज्ञानप्रदानम्। वेदानां परिचयः हिन्दीभाषया। मन्त्रेषु आधारितानां प्रश्नोत्तराणाम् एकपदेन पूर्णवाक्येन च उत्तरप्रदानस्य अभ्यासः। पाठे आगतानां पर्यायपदानां विलोमपदानां समुचितपदानां योजनस्य रिक्तस्थानपूर्तेः सन्धि-प्रत्ययानाञ्च ज्ञानप्रदानम्। पाठान्तर्गत-अभ्यासकार्यम्।

द्वितीयः पाठः - रघुकौत्ससंवादः

पाठपरिचयः कविपरिचयः पद्यवाचनस्य अभ्यासः पद्यांशस्य सरलार्थज्ञानम् अन्वयस्य ज्ञानप्रदानम्। पद्यांशाधारितानां प्रश्नोत्तराणां च अभ्यासः। प्रश्ननिर्माणस्य अभ्यासकार्यम्। पाठे आगतानां पर्यायपदानां विलोमपदानां समासानां समुचितपदानां योजनस्य विशेष-विशेषणपदानां प्रत्ययानाञ्च ज्ञानप्रदानम्। पाठान्तर्गत-अभ्यासकार्यम्।

तृतीयः पाठः - बालकौतुकम्

पाठपरिचयः लेखकपरिचयः नाट्यांशवाचनस्य अभ्यासः नाट्यांशस्य सरलार्थज्ञानं पद्यांशस्य सरलार्थज्ञानम् अन्वयस्य च ज्ञानप्रदानम्। नाट्यांशाधारितानां पद्यांशाधारितानां च प्रश्नोत्तराणाम् अभ्यासः। प्रश्ननिर्माणस्य अभ्यासः। निर्देशानुसारं रिक्तस्थानपूर्तेः अभ्यासः। समासज्ञानप्रदानम्। पाठान्तर्गत अभ्यासकार्यम्।

चतुर्थः पाठः - कर्मगौरवम्

पाठपरिचयः कविपरिचयः पद्यवाचनस्य अभ्यासः पद्यांशस्य सरलार्थज्ञानम् अन्वयस्य च ज्ञानप्रदानम्। पद्यांशाधारितानां प्रश्नोत्तराणाम् अभ्यासः। प्रश्ननिर्माणस्य अभ्यासः। पाठे आगतानां पर्यायपदानां विलोमपदानां च ज्ञानम्। सन्धिज्ञानम्। पाठान्तर्गत-अभ्यासकार्यम्।

पञ्चमः पाठः - शुकनासोपदेशः

कथाग्रन्थपरिचयः लेखकपरिचयः गद्यवाचनस्य अभ्यासः गद्यांशस्य सरलार्थज्ञानं गद्यांशाधारितानां प्रश्नोत्तराणाम् एकपदेन पूर्णवाक्येन च अभ्यासः। पाठे आगतानां विशेष-विशेषणपदानां ज्ञानप्रदानम्। समासज्ञानप्रदानम्। सन्धिज्ञानम्। पाठान्तर्गत-अभ्यासकार्यम्।

षष्ठः पाठः - सूक्तिसुधा

पाठपरिचय: कविपरिचय: पद्यवाचनस्य अभ्यासः पद्यांशस्य सरलार्थज्ञानम् अन्वयस्य ज्ञानप्रदानञ्च। पद्यांशाधारितानां प्रश्नोत्तराणाम् एकपदेन पूर्णवाक्येन च अभ्यासः। पाठे आगतानां पर्यायपदानां विलोमपदानां रिक्तस्थानपूर्ते: सन्धि-प्रत्ययानाञ्च ज्ञानप्रदानम्। छन्द-अलङ्काराणां ज्ञानप्रदानम्। पाठान्तर्गत-अभ्यासकार्यम्।

सप्तमः पाठः - विक्रमस्यौदार्यम्

कथाग्रन्थपरिचयः लेखकपरिचयः गद्यवाचनस्य अभ्यासः गद्यांशस्य सरलार्थज्ञानं पद्यांशस्य सरलार्थज्ञानम् अन्वयस्य च ज्ञानप्रदानम्। गद्यांशाधारितानां पद्यांशाधारितानां च प्रश्नोत्तराणाम् अभ्यासः। रिक्तस्थानपूर्ते: समास-समस्तपदानां विग्रहपदानाञ्च अभ्यासः। सन्धि-प्रत्ययानाञ्च ज्ञानप्रदानम्। पाठान्तर्गत-अभ्यासकार्यम्।

अष्टमः पाठः - कार्यं वा साधयेयं देहं वा पातयेयम्

ग्रन्थपरिचयः लेखकपरिचयः गद्यवाचनस्य अभ्यासः गद्यांशस्य भावार्थबोधनम्। गद्यांशाधारितानां प्रश्नोत्तराणाम् अभ्यासः। रिक्तस्थानपूर्ते: अभ्यासः। पर्यायपदानां सन्धि-सन्धिविच्छेदपदानां प्रत्ययानाञ्च अभ्यासः। समास-समस्तपदानां विग्रहपदानां ज्ञानप्रदानम्। पाठान्तर्गत-अभ्यासकार्यम्।

नवमः पाठः - दीनबन्धुः श्रीनायारः

कथाग्रन्थपरिचयः लेखकपरिचयः गद्यवाचनस्य अभ्यासः गद्यांशस्य भावार्थबोधनञ्च। गद्यांशाधारितानां प्रश्नोत्तराणाम् अभ्यासः। प्रश्ननिर्माणस्य अभ्यासः। पाठे आगतानां पर्यायपदानां विलोमपदानां विशेष्य-विशेषणपदानां प्रत्ययानाञ्च अभ्यासः। समास-समस्तपदानां विग्रहपदानाञ्च ज्ञानम्। पाठान्तर्गत-अभ्यासकार्यम्।

मासिक पाठ्यक्रमस्य शिक्षणयोजना (2026-27)

श्रेणी: - द्वादशी

विषय: - संस्कृतम्

कोड: - 526

मासाः	पाठ्यपुस्तकस्य नाम	पाठ्यबिन्दवः	शिक्षणस्य कालांशाः	पुनरावृत्तेः कालांशाः
अप्रैल	शाश्वती भाग-2 पाठाधारितं व्याकरणम्	उच्चारणस्थानानि प्रथमः पाठः - विद्ययाऽमृतमश्नुते मन्त्राणां सप्रसङ्गहिन्दीव्याख्या अभ्यासः कविपरिचयः रचनापरिचयश्च सन्धिः - सन्धेः परिभाषा भेदानां नामानि च दीर्घसन्धिः गुणसन्धिश्च । कारकम् - परिभाषा भेदानां परिचयश्च कर्ता कारकम् छन्दः - अनुष्टुप् समासः - परिभाषा भेदानां परिचयश्च पठितपद्यांशाद् एवम् अपठितगद्यांशात् प्रश्नोत्तराणाम् अभ्यासकार्यम्	1 5 2 5 2 1 2 2	2
मई	शाश्वती भाग-2 पाठाधारितं व्याकरणम्	द्वितीयः पाठः - रघुकौत्ससंवादः गद्यानां सप्रसङ्गहिन्दीव्याख्या अभ्यासः कविपरिचयः रचनापरिचयश्च स्वरसन्धिः - वृद्धिसन्धिः, यण्-सन्धिः समासः - अव्ययीभावसमासः कारकम् - कर्मकारकम् अलङ्कारः - अनुप्रासः छन्दः - इन्द्रवज्रा प्रत्ययः - क्त्वा, ल्यप्, तुमुन् निबन्धः - संस्कृत भाषायाः महत्त्वम् (केवलं पञ्चवाक्यानि) पठितगद्यांशाद् एवम् अपठितगद्यांशात् प्रश्नोत्तराणाम् अभ्यासकार्यम्	7 2 1 1 1 1 2 1	2
जून		ग्रीष्मावकाशेषु संस्कृतसम्बद्धगतिविधयः यथा :- <ul style="list-style-type: none"> पोस्टर-चार्ट-प्रोजेक्टनिर्माणम् (सन्धि-समास-कारकादयः) क्रियापदलेखनम् निजसम्बन्धीनां नाम्ना शब्दरूपाणां निर्माणम् सूक्तिलेखनम् अथवा श्लोकलेखनम् पाठाधारित-कठिनशब्दानाम् शब्दकोषनिर्माणम् स्क्रेप-पुस्तकनिर्माणम् 		

जुलाई	शाश्वती भाग-2 पाठाधारितं व्याकरणम्	परीक्षायाः कृते पुनरावृत्तिकार्यम् तृतीयः पाठः - बालकौतुकम् चतुर्थः पाठः - कर्मगौरवम् पद्यानां नाटयांशानां च सप्रसङ्गहिन्दीव्याख्या अभ्यासः कविपरिचयः रचनापरिचयश्च सन्धिः - अयादिसन्धिः समासः - तत्पुरुषसमासः कारकम् - करणकारकम् अलङ्कारः - उपमा निबन्धः - अनुशासनम् (केवलं पञ्चवाक्यानि)	4 4 1 1 1 1	6 1 1
जुलाई	शाश्वती भाग-2 पाठाधारितं व्याकरणम्	पञ्चमः पाठः - शुकनासोपदेशः गद्यानां सप्रसङ्गहिन्दीव्याख्या अभ्यासः कविपरिचयः रचनापरिचयश्च सन्धिः - व्यंजनसन्धेः परिभाषा भेदानां परिचयश्च कारकम् - सम्प्रदानम् समासः - तत्पुरुषस्य भेदानां परिचयः प्रत्ययः - क्त, क्तवतु अलङ्कारः - रूपकः छन्दः - उपेन्द्रवज्रा निबन्धः - प्रातः कालीन भ्रमणम् (केवलं पञ्चवाक्यानि) पठितगद्यांशाद् एवम् अपठितगद्यांशात् प्रश्नोत्तराणाम् अभ्यासकार्यम्	5 3 1 2 2 1 1 2	2
सितम्बर	रचनात्मककार्यम् व्याकरणम्	पठितापठितावबोधनम् निबन्धः - सत्सङ्गतिः (केवलं पञ्चवाक्यानि) परोपकारः (केवलं पञ्चवाक्यानि) प्रत्ययः - मयट्, तृच्, तसि, तसिल् छन्दः - वंशस्थ	4 2 3 1	2
अर्द्धवार्षिकी परीक्षा				
अक्टूबर	शाश्वती भाग-2 पाठाधारितं व्याकरणम्	षष्ठः पाठः - सूक्तिसुधा सप्तमः पाठः - विक्रमस्यौदार्यम् पद्यानां गद्यानां च सप्रसङ्गहिन्दीव्याख्या अभ्यासः कविपरिचयः रचनापरिचयश्च सन्धिः - व्यंजनसन्धिः श्रुत्व ष्टुत्व समासः - द्विगुः, कर्मधारयः प्रत्ययः - कृदन्त - तव्यत्, अनीयर् कारकम् - अपादानम् अलङ्कारः - यमकः छन्दः - वसन्ततिलका निबन्धः - स्वच्छतायाः महत्त्वम् (केवलं पञ्चवाक्यानि)	4 4 2 1 2 1 1 1	1 1

नवम्बर	शाश्वती भाग-2 पाठाधारितं व्याकरणम्	परीक्षायाः कृते पुनरावृत्तिकार्यम् अष्टमः पाठः - कार्यं वा साधयेयं देहं वा पातयेयम् गद्यानां नाट्यांशानां च सप्रसङ्गहिन्दीव्याख्या अभ्यासः कविपरिचयः रचनापरिचयश्च सन्धिः - विसर्गसन्धेः परिभाषा भेदानां परिचयश्च प्रत्ययः - शतृ, शानच् समासः - बहुव्रीहिः अलङ्कारः - श्लेषः छन्दः - मालिनी कारकम् - सम्बन्धकारकम् निबन्धः - समयस्य सदुपयोगः (केवलं पञ्चवाक्यानि)	4 2 2 1 1 1 1	5 2
दिसम्बर	शाश्वती भाग-2 पाठाधारितं व्याकरणम्	नवमः पाठः - दीनबन्धुः श्रीनायारः पद्यानां सप्रसङ्गहिन्दीव्याख्या अभ्यासः कविपरिचयः रचनापरिचयश्च उपपद-विभक्तयः कारकम् - अधिकरणम् समासः - द्वन्द्वः प्रत्ययः - त्व, तल् (तद्धित) टाप् डीप् (स्त्री) अलङ्कारः - उत्प्रेक्षा छन्दः - शिखरिणी निबन्धः - मम प्रियः कविः (केवलं पञ्चवाक्यानि)	4 4 1 1 2 1 1 1	1
जनवरी	शाश्वती भाग-2 रचनात्मककार्यम्	अलङ्कारः - अतिशयोक्तिः पाठानां पुनरावृत्तिः पठितापठितावबोधनं पुनरावृत्तिश्च	1	9 2
फरवरी	शाश्वती भाग-2 रचनात्मककार्यम्	परीक्षायाः कृते पुनरावृत्तिः पठितापठितावबोधनस्य पुनरावृत्तिः अनुप्रयुक्तव्याकरणस्य पुनरावृत्तिः		8 2 10
मार्च		वार्षिकी परीक्षा		

विशेषकथनम् -

- विषयशिक्षकेभ्यः मन्तव्यो दीयते यत् ते छात्राणां शब्दावल्याः अवधारणायाश्च स्पष्टतां वर्धनाय अध्यायेषु प्रयुक्तायाः शब्दावल्याः परिभाषात्मकशब्दानां टिप्पणीपुस्तिकां सज्जीकरणाय च निर्देशितं कुर्युः ।

निर्धारितपुस्तकम् :-

- शाश्वती भाग-2 द्वादशीकक्षायाः कृते पाठ्यपुस्तकम् - BSEH प्रकाशनम्

प्रश्नपत्रस्य प्रारूपम् (2026-27)

श्रेणी: - द्वादशी

विषय: - संस्कृतम्

कोड: - 526

काल: - त्रयः होराः

प्रश्नानां प्रकारः	अङ्काः	संख्या	विवरणम्	पूर्णाङ्काः
वस्तुनिष्ठप्रश्नाः	1	1	17 बहुविकल्पीयाः प्रश्नाः पाठाधारित-अभ्यासात् 3 बहुविकल्पीयाः प्रश्नाः अपठितगद्यांशतः	20
अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः	1	7	4 रिक्तस्थानपूर्तिः प्रश्नाः 14 एकपदेन उत्तरत प्रश्नाः 7 पूर्णवाक्येन उत्तरत प्रश्नाः	25
लघूत्तरात्मकप्रश्नाः	2	5	11 पूर्णवाक्येन उत्तरत प्रश्नाः	22
दीर्घ-उत्तरात्मकप्रश्नाः	4	2	2 सप्रसङ्गव्याख्यात्मकप्रश्नाः	08
अतिदीर्घ-उत्तरात्मकप्रश्नाः	5	1	निबन्धः	05
कुल		16		80

दक्षता	प्रतिशतः	अङ्काः
ज्ञानम्	40	32
बोधः	30	24
अनुप्रयोगः	20	16
कौशलम्	10	8
योगः		80